

דברי ביקורת

ספר חדש בחקר חוק התורה⁽¹⁾.

הספר – כוונתו לכאורה פופולארית. הוא פרי הרצאות המחבר, בבית-הספר הגבוה למשפט ולכלכלה בתל-אביב, על חוקי המזרח הקדמון בהשוואה אל חוקי תורת משה, אך תוך השוואה נכנס המחבר כמעט ממילא לדיון על זמנם של חוקי התורה. השקפתו של המחבר ומסקנתו היא, שכל החוקים המסוריים לנו בתורה כולם שייכים לפרק זמן אחד, אותה שעה שישאל נודדים היו עדיין במדבר עובר לכניסתם לארץ, או בתחילת הכיבוש. השקפה זו היא מעמיד על הנחה אחת: שהחוק כיצירת החיים וכמותנה מתנאי החיים בהכרח שהוא משקף בו את הזמן, שבו נולד ולו נתכוון. ועל הנחה זו הוא פורט אחד אחד אגב השוואה אל פרטי החוקים האחרים – בבל, אשור וחת – מזה, ואל החוקים שבימי המלוכה בישראל – מזה, את הראיות או אפשר אפילו להגיד את הראייה הכוללת להנחה זו: בעוד שכל הללו ועמם ימי המלוכה בישראל משווים לפנינו דמות של חיים עירוניים מפותחים, בשיעור של תרבות גבוהה מתקדמת, עשויה שכבות סוציאליות שבראשו מוסד-המלוכה עם משפטו המיוחד (ש"ב ח'): המלך הוא המושל, המחוקק, הדיין העליון, המחלק קרקעות לעבדיו, – הנה לעומת זה בתורה עומדת לפנינו תורה שונה מזה לגמרי: חברה נומאדית ללא מעמדות, שעודנה פטריארכלות כולה ביסודה. העם חלוק לשבטים, למשפחות ובתי-אבות, ובראשו עומדים נשיאים וזקנים (ראשי המשפחה), והשופטים הם הכהנים והזקנים. אין כל קשר בין חלוקת הקרקע (שעודה עניין לחזון) לשירות בצבא (שהיא חובה כללית). הדיין העליון הוא השופט והכה"ג שדינם לשבת במקום הבחירה (יהושע ואלעזר בשילה!). אין עבדי ציבור ולא עבדי היכל ולא עבדי מלך. – בחברה הבבלית אין משאומתן בלא שטר. אשה בלא שטר (ש"תובה) אינה נשואה; מוכר בלא שטר – הוא גנב; בישראל בימי המלוכה כותבים (כמו בחוקות בבל) שטר בספר המקנה הגלוי והחתום. בתורה יש רק פעם אחת חיוב כתיבה: בספר כריתות! בימי המלוכה – החרש והמסגר ושאר האומנים מהווים משפחות נכבדות בעם, בתורה – השכיר דינו כעני ואביון וכאלמנה. חיי המלוכה בישראל הומים מסוסים. בימי יציאת מצרים מצוי הסוס בחיל פרעה, בין הכנעניים – אבל לא בחוק!

וכשם שמשוונים החוקים הללו מאותם הקיימים בימי המלוכה, מפני שהם מותנים בסדרי חיים אחרים, כך הם שונים במקרים אחרים מכל חוקי אומות, מפני שלכתחילה נתכוון המחוקק נגדם. כבר הכירו מזמן שחוקי העריות מיוחסים הם רק לישראל: בפרט נחשבו נשואי קרובים – מצווה; במצרים היו נשואי אחות רגילים, אבל רק מתוך השוואה אל חוקי המזרח ובייחוד אל חוקי בני-חת (בני כנען!) אנו מבינים – כפי שמציין זאת יפה המחבר: כל הריאות שבדברים – כמעשה ארץ כנען לא תעשו. בחת מותרים יחסי-מין עם כל קרובים (אם ובת וכו') ובלבד שיהיו ברצון. אין עונשים גם על רביעת סוס ופרד, וכל-שכן שמצווה גמורה בקנשים. באוגרית נמנו הללו ברשימה יחד עם כוהנים (או לבריט, הארכיאולוגיה ודת ישראל).

אין די בזה. לא כאן המקום למצות את הדברים. לא נתכוונו אלא לרמוז על דרך הילוכו של המחבר. לא חדשה היא הדרך. משגלר חוקי חמורבי נטפל להם מילך וטען מה שטען. טענו אחריו קוהלר ובייחוד העורך-דין הרולד וינר, וזולתם, מיודעי דין. אך ידעל המחבר רחבה ומקפת משל כולם. ההנחה היא נכונה – אין לנו אחרת כיום זולתה! – והראיות מבוררות מתוך יושר הגיון ומתוך היקף וחידירה של בעל מקצוע, ללא מדרש כתובים וסירוסים מקראות שכבר הסכנו לראות בהם כל

(1) חוקי המזרח הקדמון, מתוך השוואה במשפטי ישראל, בבל, אשור וחת מאת ד"ר פ. קורנגרין, שופט בבית-משפט-המחוזי בתל אביב, הוצאת יבנה, תל אביב, תש"ז.

עצמו של מדע המקרא, וללא משפטים קדומים. הבנה למיוחד שבכל אומה ולכל תקופה, ולכן גם הבנה לישראל ולמקרה המיוחד שבתולדות ישראל. אין זה מעניינו של הספר, אך מתוך מסקנות ברורות הללו, כשהן מצטרפות למסקנות בחקר הדת הישראלית, שניתנו לנו על-ידי חכמים שונים בימינו, ולעיון בדברי הימים, עולה ובוקעת לנו מאליה הערכה מחודשת של תורת ישראל: ולא התפתחות המתנהלת לאיטה במשך אלף שנה ומביאה בסופה אותה יהדות מאובנת של ולהיוון, אלא מהפכת-עולם – הגדולה בכל המהפכות בדברי הימים – שעמדה בראש דרכה של האומה והיא שהביאה אתה את ההתפתחותו של העם בכיוונה המיוחד, שניתווה לפניו בחוקים ובמשפטים הצדיקים שבכל מקצועות החיים.

כאמור, אין מקום כאן לפרטים. נעיר רק דברים אחדים על המסגרת. כשם שבפנים ניכרת יד מכוונת של בעל מקצוע, כעין זה, שוב דומה שזלזל המחבר בדברים שאינם עיקר לו – במסגרת. לא הספרים ולא הפרטים הם עדי-יום. אין לראות מניין לו למחבר הבטחון שהחיקסוסים היו כושים, והאמורי הם דווקא ארמים ולא עברים, או שמהח'יבך בימי אל-עמארנה יצאו הפיניקיים, או שאת זמן יציאת מצרים יש להעמיד דווקא על ש' 1500 לפסה"נ. כל אלה הם דברים שעדיין הספק מרובה בהם על הוודאי, ואין זה מעניין המסגרת בספר לקבוע מסמרות לא בזה ולא בכיוצא בזה (על תרבות סופרי). ומכולם מתמיה דבר אחד: אם לא נפלה טעות במספרים, משתמש המחבר בספרו של אדוארד מיר (דברי ימי-הקדם) במהדורה שיצאה בשנות 1884–1893. זה קצת מיושן.

אך כל הערות אלה, שאין להם עניין לעיקר הספר ובכללן הנן מעטות אינם עשויות להפחית מערכו המיוחד של ספר זה; והספר הזה הוא בספרותנו, וכן הוא בספרות של המדע המקראי בכללו ספר יחיד במינו, מדריך ועוזר בחקר מקורי של המקרא, לכשיווצר פעם; ונקוה שיווצר.

י. מ. גרינץ

ספרים חדשים

- ז. וילנאי, מדריך ארץ-ישראל: א' תל-אביב, השרון, השפלה והנגב; ב' חיפה, העמקים, הגליל והחרמון. הוצאה שניה מורחבת. ירושלים, תשי"ה.
- ח. זהרי, מבוא לגיאובוטניקה של ארץ-ישראל. מרחביה, תשי"ה.
- ז. ליפשיץ, ארץ-ישראל. מפה גיאוגרפית, ערוכה לפי מקורות רשמיים ראשונים וחקירות ומדידות מיוחדות. ירושלים, תשי"ה.
- י. פאפוריש, ידיעת הארץ, גיאוגרפיה פיסית של ארץ-ישראל. תל-אביב, תשי"ה.
- קדם, קובץ לחקר קדמוניות ישראל ב', בעריכת א. ל. סוקניק, ירושלים, תשי"ה.
- י. קופילביץ וב"צ ונסקי, חבל סדום, צוער, ים המלח והככר. עין-חרוד, תשי"ה.
- G. E. Wright and F. V. Filson, *The Westminster Atlas to the Bible*, Philadelphia, 1945.